

Nr 1***Utlåtande i anledning av väckt motion om åtgärder för ökat rättsskydd åt politiska flyktingar.***

Tredje lagutskottet har behandlat en inom riksdagens andra kammare väckt och till lagutskott hänvisad motion, nr 10 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Hamrin* i Jönköping.

I motionen erinras om det tillstånd som år 1962 lämnades att upptaga det i Stockholm gravsatta stoftet efter lettiske flyktingen Theodor Reiters för flyttning till Lettland. Enligt motionärerna hade Reiters, som här grundade och ledde den s. k. Reiterskören, före sin död uttalat önskemålet att få vila i svensk jord, tills Lettland återvunnit sin självständighet. Denna intention fullföljde kören i samförstånd med Reiters' son, som då vistades i riket, genom att ombesörja gravsättningen och vårda graven. Sedan sonen återvänt till Lettland, begärde han vederbörligt tillstånd att dit överföra faderns stoft. Motionärerna hävdar, att myndigheterna med nuvarande ordningsbestämmelser fann sig nödsakade att åsidosätta den avlidnes uttalande vilja och lämna det begärda tillståndet. Av Reiterskören anförda besvär avvisades enligt motionärerna, när ej kören utan sonen formellt var gravrättsinnehavare. I motionen anføres vidare.

Det är enligt vår uppfattning i hög grad stötande, att en persons allvarligt tillkännagivna sista önskan sålunda på grund av vissa ordningsregler, som ej förutsett fall av denna art, icke skall kunna respekteras. Här brister uppenbart rättsskyddet för död man. Förhållandet har också skapat förstämning och oro bland de baltiska flyktingarna i vårt land samt uttalade farhågor för att fallet Reiters skall bli prejudicerande. Det synes därför angeläget att man genom en Lex Reiters söker förhindra ytterligare fall av denna art, som framstår som kränkande för många människor i vårt land. Flyktingarna bör enligt vår uppfattning även i detta hänseende tillförsäkras ett rättsskydd av samma styrka som övriga åtnjuter i Sverige.

I motionen anhålles »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådana ändringar i gällande lagstiftning, att politiska flyktingar i vårt land tillförsäkras rättsskydd av i motionen åsyftad beskaffenhet».

Gällande bestämmelser m. m.

Bestämmelser om flyttning av gravsatt stoft eller aska återfinns i 31 § kungörelsen den 18 oktober 1963 (nr 540) om begravningsplatser och gravar

m. m. Gravsatt stoft må sålunda icke upptagas utan tillstånd av länsstyrelsen, som i ärendet skall höra hälsovårdsnämnden och den som förvaltar begravningsplatsen. Det ankommer på medicinalstyrelsen att meddela särskilda föreskrifter om vad som skall iakttagas vid flyttning av stoft. För flyttning av gravsatt aska fordras tillstånd, om flyttningen avses skola ske inom begravningsplats eller mellan begravningsplatser tillhörande samma församling eller kyrkliga samfällighet, av den som förvaltar begravningsplatsen och eljest av länsstyrelsen, som i ärendet skall höra den som förvaltar begravningsplatsen. 1963 års kungörelse, som trädde i kraft den 1 januari 1964, ersatte kungörelsen den 11 november 1960 (nr 640) om begravningsplatser samt gravsättning och eldbegängelse m. m. Däri meddelade föreskrifter beträffande flyttning av gravsatt stoft eller aska har i allt väsentligt oförändrade överförts till 1963 års kungörelse. Detsamma gäller föreskrifterna om rätten att ur riket utföra stoftet efter här avliden person. Härom stadgas i 21 § 1963 års kungörelse att stoftet efter här i riket avliden person icke må utföras ur riket med mindre till tullmyndighet i utförselorten avlämnas vederbörligt intyg om att gravsättning eller eldbegängelse fått äga rum. Pastor skall av tullmyndigheten underrättas om utförseln.

Medicinalstyrelsen har i cirkulär den 6 december 1948 till samtliga länsstyrelser, poliskammaren i Stockholm, förste provinsialläkare och därmed jämställd förste stadsläkare ävensom samtliga hälsovårdsnämnder i riket meddelat särskilda föreskrifter från hygienisk synpunkt angående flyttning av gravsatt lik.

Rörande den hänsyn som i begravningsrättsliga sammanhang är att taga till den avlidnes önskemål må till en början erinras om innehållet i 1 § lagen den 25 oktober 1957 (nr 585) om jordfästning m. m. Enligt nämnda lagrum bör, när någon avlidit, den avlidnes önskan rörande jordfästning och gravsättning iakttagas av den som i egenskap av anhörig eller närstående eller eljest ombesörjer begravningen. Härvid skall särskilt beaktas, om den avlidne givit uttryck åt sin önskan i skriftligt förordnande eller om denna framgår av hans anslutning till visst trossamfund. Om tillämpningen av dessa stadganden anförde föredragande departementschefen vid lagrådsremissen bl. a. följande (prop. 171/1957 s. 17 ff).

Den ledande grundsatsen bör självfallet vara, att den avlidnes vilja skall respekteras såväl i frågan om jordfästning över huvud skall äga rum som beträffande jordfästningens konfessionella karaktär. Det kan betraktas som ett led i den enskilda människans religiösa frihet, att hon under sin livstid kan känna sig trygg för att hennes begravning kommer att ske i överensstämmelse med hennes önskemål. Rättsreglerna bör alltså ha den innebörden att, om den avlidne givit uttryck åt en önskan i detta avseende, denna om möjligt bör uppfyllas.

Ansvar för att den avlidnes önskemål blir respekterade kommer alltså

att vila på den avlidnes anhöriga eller närstående eller den som eljest, då sådana ej finnes, ombesörjer begravningen. Att närmare bestämma denna krets av personer eller att meddela några regler för fall av oenighet mellan dem synes icke vara praktiskt möjligt. Om begravningen ombesörjes av myndighet eller annan å tjänstens vägnar, ingår ett iakttagande av framkomna önskemål i tjänsteåliggandet. Det kommer, såsom utredningsmannen framhållit, ytterst att bero på de efterlevandes etiska hållning såväl att ett befintligt skriftligt förordnande av den avlidne över huvud kommer till synes som att ett omdöme om hans annorledes uttryckta vilja är sakligt grundat.

I sammanhanget må jämväl erinras om att 8 § jordfästningslagen föreskriver att avliden, som ej tillhörde svenska kyrkan, må på framställning av den som ombesörjer begravningen jordfästas i svenska kyrkans ordning, därest den avlidne önskat sådan jordfästning eller det eljest föreligger skäl därtill.

Vidare må nämnas att 1960 års kungörelse innehöll viss föreskrift om hänsynstagande till den avlidnes önskan. Sålunda stadgades i 23 § att eldbegängelse ej fick äga rum med mindre förklaring lämnades av den avlidnes närmaste anhöriga eller någon som eljest stod den avlidne nära att han icke, såvitt bekant, uttalat bestämd önskan om begravning utan eldbegängelse. Denna bestämmelse har ej upptagits i 1963 års begravningskungörelse. I anslutning härtill uttalas i justitierådet Digmans kommentar till begravningslagstiftningen (s. 130) att det får bero på de närmastes pietet att eldbegängelse ej begärs mot den avlidnes önskan.

I SOU 1961:5 »Begravningsplatser och gravar» (s. 166) lämnas uppgifter om den utsträckning i vilken flyttning av kistor och urnor förekommer. Från 74 orter hade sålunda uppgivits att flyttning av lik förekommit under de senaste tio åren, medan inom 67 orter sådan flyttning under samma tid ej ägt rum. Antalet varierade från 1 till 1 909 (Stockholm). Flyttning hade skett i sammanlagt 3 452 fall, varav 1 440 kistor och 799 urnor medan återstående 1 213 fall ej specificerats. De flesta flyttningarna av kistor i Stockholm uppges ha föranletts av önskan om eldbegängelse. I många fall har flyttning skett för att sammanföra stoft efter makar som jordats på olika håll eller för att göra gravplats lättare tillgänglig för efterlevande. Stundom har omDispositionering av en begravningsplats föranlett flyttning av kistor från vissa gravar.

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse år 1965

Den administrativa handläggningen av ifrågavarande ärende har efter klagomål prövats av justitieombudsmannen (se JO:s ämbetsberättelse år 1965 s. 396 ff). Beträffande de faktiska omständigheterna i ärendet framgår av berättelsen bl. a. följande.

Theodor Reiters avled i december 1956 i Stockholm och efterlämnade som

ende dödsbodelägare sonen Leons. Begravningen ombesörjdes och bekostades av Reiterskören med Leons' medgivande. Stoffet lades i en ekkista, vilken placerades i en zinkkista. Zinkkistan inneslöts i en skyddande, kraftig träkista. Arrangemanget med de tre kistorna motiverades enligt Reiterskören med att stoftet någon gång i framtiden skulle kunna återsändas till Lettland, då landet blev fritt.

Leons Reiters, som år 1958 återvänt till Lettland, sökte i september 1959 det aktuella tillståndet. Härvid uppgavs att Theodor Reiters i livstiden givit uttryck för en önskan att hemföras till Lettland och få vila i familjegraven i Riga tillsammans med sin hustru. Därför hade stoftet balsamerats och kroppen nedlagts i en zinkkista. Leons Reiters åberopade handlingar av innehåll att det var Theodor Reiters' önskan att hans stoft skulle återföras till hemlandet.

I avgivna yttranden förklarade sig kyrkogårdsnämnden och hälsovårdsnämnden i Stockholm icke ha något att erinra mot flyttning av stoftet.

Reiterskören hemställde hos ÖÄ att tillstånd till flyttning av stoftet icke måtte meddelas och åberopade bl. a. fyra intyg, enligt vilka det inte var någon tvekan om att det var Theodor Reiters' yttersta vilja att hans stoft under de förhållanden som nu råder skulle vila i Sverige.

Leons Reiters bemötte körens skrivelse och företedde intyg av innehåll att den avlidnes önskan var att stoftet skulle återföras till Lettland.

ÖÄ fann genom resolution den 24 maj 1962 skäligt att med stöd av 31 § 1960 års kungörelse meddela det sökta tillståndet under vissa i resolutionen angivna villkor.

Reiterskören anförde besvär över beslutet och yrkade att det måtte upphävas.

Genom beslut den 15 februari 1963 fann Kungl. Maj:t — enär Reiterskören icke kunde anses behörig att föra talan i målet — besvärerna icke kunna upptagas till prövning.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit samt gällande bestämmelser anför JO följande.

Av vad nu anförts framgår att tillstånd till flyttning av gravsatt stoft enligt 31 § i 1960 års kungörelse — liksom enligt motsvarande bestämmelse i nu gällande begravningskungörelse — icke kräver särskild förklaring om att den avlidne ej motsatt sig sådan flyttning och än mindre bevisning om att han själv önskat flyttningen. På samma sätt som enligt nuvarande regler gäller i fråga om eldbegängelse få myndigheterna anses äga utgå från att den avlidnes närmaste av pietetsskäl icke begära förflyttning i strid mot vad som var eller kan antagas ha varit hans önskan. Vad nu sagts innebär å andra sidan icke att myndigheten — oavsett vad härom i övrigt må upplysas i ärendet — skulle vara skyldig att under alla förhållanden godtaga nämnda presumtion.

I förevarande fall har den avlidne som ende närmaste anhörig efterlämnat sin son. Denne har hävdatt att den begärda flyttningen överensstämmer med faderns önskan och har till stöd härför även åberopat uttalanden av

vissa personer. Någon gensaga mot flyttningen har, såvitt av handlingarna framgår, icke heller rests av annan anhörig till den avlidne. En motsatt uppfattning har emellertid gjorts gällande från andra håll. Att bringa närmare klarhet i denna fråga synes icke möjligt. Det är härvid bl. a. att märka, att den situation som uppkommit genom att den avlidnes son under nuvarande politiska förhållanden slutligen återvänt till Lettland icke synes ha diskuterats av den avlidne.

Vid angivna förhållanden har ÖÄ enligt min mening lagligen icke ägt avslå ansökningen på den grund att klarhet icke förelåg beträffande den avlidnes egen inställning till flyttningen. Som tidigare framhållits uppställer författningen icke något krav på viss utredning härom. I förevarande fall — där den avlidne som närmast anhörig endast efterlämnade sin son — förelåg ej heller någon oenighet mellan efterlevande. På grund härav och då något hinder i övrigt mot bifall till ansökningen ej synes ha förelegat, finner jag klagomålen i vad de avse ÖÄ:s handläggning av ärendet icke föranleda någon min vidare åtgärd.

Vid den granskning av JO:s ämbetsförvaltning som första lagutskottet grundlagsenligt förehaft har enligt utskottets utlåtande nr 1/1965 icke förekommitt någon anledning till anmärkning.

Utskottet

Enligt 1963 års begravningskungörelse får gravsatt stoft ej upptagas utan tillstånd av länsstyrelsen. I sådana tillståndsärenden skall länsstyrelsen höra hälsovårdsnämnden och den som förvaltar begravningsplatsen. Vidare skall iakttagas vissa av medicinalstyrelsen från hygienisk synpunkt meddelade föreskrifter.

I motionen hänvisas till ett år 1962 meddelat tillstånd att flytta här i riket gravsatt stoft till utrikes ort. Enligt motionärernas mening hindrade härvid den avlidnes egenskap av politisk flykting tillbörligt hänsynstagande till hans önskemål rörande förflyttningen. Motionärerna anser att flyktingar på denna punkt bör tillförsäkras samma rättsskydd som övriga åtnjuter i Sverige. I motionen hemställes om sådana ändringar i gällande lagstiftning att politiska flyktingar i vårt land tillförsäkras rättsskydd av i motionen åsyftad beskaffenhet.

Av den föregående redogörelsen framgår att begravningskungörelsen — liksom tidigare gällande bestämmelser i ämnet — saknar särskild föreskrift om hänsynstagande till avlidens önskan rörande flyttning av hans gravsatta stoft. Såsom justitieombudsmannen funnit vid prövning av det ärende som åberopas av motionärerna får myndigheterna å ena sidan anses äga utgå från att den avlidnes närmaste av pietetsskäl icke begär förflyttning i strid mot vad som var eller kan antagas ha varit den avlidnes önskan men är å andra sidan icke skyldiga att under alla förhållanden godtaga denna presumtion. Vad särskilt angår frågan, huruvida politiska flyktingar åtnjuter sämre rättsskydd än övriga, vill utskottet framhålla att i begravningskun-

görelsen icke i något avseende göres åtskillnad på grund av avlidens nationella härkomst. Medborgerskapsrättsliga förhållanden kan således icke föranleda olikartad behandling av ärenden av nu aktuellt slag. Rättskyddet för de politiska flyktingarna måste därför i begravningskungörelsen anses vara tillgodosett på samma sätt som för övriga. Någon författningsändring av det slag som ifrågasättes i motionen är alltså ej påkallad.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att förevarande motion, II:10, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 23 februari 1965

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Alexanderson, Göran Karlsson*, Svante Kristiansson*, Ebbe Ohlsson, Knut Johansson, Erik Jansson, Nils-Eric Gustafsson och Åkesson;

från andra kammaren: herrar Johansson i Torp, Nyberg, fru Torbrink, herrar Grebäck, Persson i Tandö, Svenning, Carlshamre och From.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.